

RELAȚIILE LUI NICOLAUS OLAHUS CU ERASMUS DE ROTTERDAM

Cornelia Popa-Gorjanu

Acest studiu își propune să analizeze relațiile întreținute de umanistul de origine română și marele umanist olandez prin utilizarea ca izvoare primare a corespondenței lor și prin prisma unor interpretări noi date relațiilor dintre umaniști și mediul politic contemporan. Literatura noastră de specialitate a remarcat existența acestor relații, dar, în pofida unor încercări tangențiale de prezentare a unor aspecte ale amicitiei celor doi umaniști, motivațiile, contextul și amploarea acestor legături au rămas prea puțin explorate. Corespondența dintre Nicolaus Olahus și Erasmus de Rotterdam s-a întins pe o perioadă de patru ani, din anul 1530 până la mijlocul anului 1534. S-au păstrat un număr de 30 de scrisori, dintre care 17 au fost trimise de Olahus iar 13 de către Erasmus. Scrisorile acestea au fost publicate în volumul XXV din *Monumenta Hungariae Historica*, în anul 1875, volum care a fost destinat în întregime corespondenței umanistului de origine română întreținută între anii 1527-1538. Autorul ediției, Arnold Ipolyi, a declarat în prefața volumului că scrisorile publicate au fost găsite în arhiva familiei Eszterhazy de la Kismarton, într-un dosar cartonat și legat, care cuprindea un număr de 582 de file, cu titlul *Epistolae familiares, Nicolaus Olahi ad amicos*. Dosarul conținea 631 de scrisori și acoperea o perioadă de 10 ani, prima scrisoare datând din mai 1527 iar ultima fiind de la sfârșitul anului 1538. Volumul a fost republicat în aceeași formă, în anul următor, 1876, cu titlul *Codex epistolaris*¹.

Corespondența lui Nicolaus Olahus cu Erasmus a fost tradusă în limba română de Maria Capoianu și publicată de către Corneliu Albu, într-un volum destinat corespondenței pe care umanistul de origine română a avut-o cu o serie de umaniști batavi și flamanzi². O parte a corespondenței a fost inclusă și în volumul omagial publicat la 400 de ani de la moartea umanistului³, îngrijit de același Corneliu Albu în colaborare cu I. S. Fîru. Tot Corneliu Albu a publicat și un scurt studiu despre corespondența celor doi, orientându-se în principal

¹ Arnold Ipolyi, ed., *Oláh Miklos Levelezése*, Budapest, 1875 (în continuare se va cita prescurtat Ipolyi, *Levelezése*). Deși extrem de utilă, această colecție necesită o revizuire și întocmirea unei noi ediții critice, așa cum sugerează Gilbert Tournoy, „Petrus Nannius and Nicolaus Olahus”, în *Humanistica Lovanensia Journal of Neo-Latin Studies*, vol. LV (2006), p. 131.

² Corneliu Albu, *Nicolaus Olahus. Corespondență cu umaniști batavi și flamanzi*, București, 1974. (În continuare se va cita prescurtat Albu, *Corespondență*).

³ Corneliu Albu, I. S. Fîru, *Umanistul Nicolaus Olahus (1453-1568). Texte alese*, București, 1968.

asupra analizării relației de prietenie dintre ei, așa cum apărea aceasta în formulările speciale din scrisorile păstrate⁴.

În momentul în care începe corespondența dintre cei doi, Erasmus avea deja vârsta de 63 de ani și se stabilise din anul 1529 la Freiburg am Breisgau, reședință pe care a păstrat-o până în anul 1535. Erasmus devenise de mult o figură marcantă a umanismului, iar lucrările sale erau citite și comentate peste tot în Europa. Reputația sa era de multă vreme bine înfiptă în conștiința europeană⁵. Nicolaus Olahus, în schimb, era cunoscut drept secretarul particular și sfetnicul reginei Maria de Ungaria, văduva regelui Ludovic al II-lea. Întrucât lucrările sale istorice, *Hungaria* și *Atila* au fost terminate la puțin timp după moartea lui Erasmus, în anul 1536, se poate afirma că Olahus a intrat în legătură cu Erasmus în virtutea funcției pe care o îndeplinea la curtea reginei iar nu prin calitățile lucrărilor sale. După cum reiese din corespondență, Olahus mai fusese recomandat și ca un bun cunoscător al limbii latine și un studios al limbii eline, iar intrarea sa în cercul prietenilor lui Erasmus a fost un deziderat mai vechi al umanistului de origine română⁶. În cele ce urmează vom explora contextul în care Olahus a ajuns să intre în legătură cu Erasmus, prezentând antecedentele legăturilor intelectuale umaniste create în mediul curții regale de la Buda în deceniile al doilea și al treilea al secolului al XVI-lea, aspecte ale intereselor dinastice ale Habsburgilor în contextul dezbaterilor cu privire la Reformă și care au implicat foarte profund pe regina Maria. Vom arăta că relațiile lui Olahus cu Erasmus au fost generate de interesele politice ale Habsburgilor, care au căutat să-l atașeze pe umanistul olandez curții lor. După cum reiese din izvoare, Olahus a căpătat misiunea de a-l convinge pe Erasmus să se alăture curții din Țările de Jos a reginei Maria, o misiune care venea în continuitatea eforturilor fostului secretar al reginei, Johann Henckel.

Se știe că regina Maria a fost o admiratoare a lui Erasmus. Este posibil ca tutorele lui Ludovic al II-lea, Jacobus Piso⁷ – un alt prieten al lui Erasmus –

⁴ Corneliu Albu, „La correspondance de Nicolaus Olahus avec Érasme”, în *RRH*, VII, 4 (1968), p. 515-523.

⁵ James D. Tracy, *Erasmus of the Low Countries*, Berkeley, Los Angeles, London, 1997. (Versiunea electronică fără paginația originală în *California Digital Library, E-Scholarship Editions*, <http://www.escholarship.org/editions/view?docId=ft5q2nb3vp;brand=ucpress>).

⁶ Dorința lui Olahus de a deveni un apropiat a lui Erasmus rezultă și din alte corespondențe pe care umanistul le-a întreținut cu prieteni sau protectori ai lui Erasmus.

⁷ Jacobus Piso din Mediaș (?-1527). A studiat la Bologna, apoi la Roma, unde a obținut doctoratul în drept în anul 1501. După întoarcerea în Ungaria a intrat în serviciul regelui Vladislav I. A activat ca ambasador în Italia la Roma (1505) și în Polonia de două ori (1510, 1514), trimis din partea Scaunului Papal. Din anul 1516 a primit însărcinarea educației tânărului de 10 ani, Ludovic al II-lea. După eșecul și moartea regelui la Mohács, el a însoțit-o pe regină la Bratislava, unde a și murit la puțin timp după aceea. Vezi Peter G. Biethenholz, Thomas Brian Deutscher, editori, *Contemporaries of Erasmus. A Biographical Register of the Renaissance and*

să o fi introdus în problematica lucrărilor marelui umanist. Jacobus Piso l-a cunoscut pe Erasmus la Roma, în anul 1509, și au devenit prieteni corespondând frecvent. Casa lui Jacobus Piso din Buda a devenit un centru de influență umanistă. Aici numeroși intelectuali maghiari și membri ai curții regale se întâlneau pentru a discuta lucrările lui Erasmus. La aceste dezbateri au luat parte uneori atât regina Maria cât și regele Ludovic al II-lea⁸.

Contactele dintre regina Maria și Erasmus fuseseră stabilite înainte de anul 1530. În iulie 1528, capelanul Johannes Henckel⁹ îi trimitea lui Erasmus o scrisoare prin care o descria pe regina Maria drept o femeie virtuoasă, cu aplecare spre lectură, care prefera literatura teologică. Printre cărțile ei favorite se număra și lucrarea lui Erasmus *Parafrazele la Evanghelii*. Henckel îl ruga pe Erasmus ca una dintre lucrările lui viitoare să-i fie dedicată reginei. Astfel, în februarie 1529, reginei Maria i-a fost dedicată lucrarea *De vidua christiana*¹⁰. Este foarte probabil ca Henckel să fi fost un alt intermediar care să-i fi vorbit mult reginei despre Erasmus, dacă avem în vedere că mai multe dintre operele erasmienne i-au fost trimise lui Henckel chiar de autorul lor. Este cert că el le-a valorificat în predicile sale ținute în fața reginei¹¹.

Reformation, vol. 3, Toronto, 2003, p. 94. (În continuare această lucrare se va cita prescurtat Biethenholz, Deutscher, *Contemporaries of Erasmus*).

⁸ Din corespondența dintre Jacobus Piso și Erasmus nu s-a mai păstrat decât o scrisoare trimisă de primul, în care relatează despre o cină la Curtea regală de la Buda la care au participat o seamă de personaje, ambasadorul Andrea de Burgo, margravii Albrecht și Georg de Branderburg, doi nobili din Boemia și Piso. Discuția purtată a avut ca temă aserțiunea că toate noțiunile lui Luther au fost luate de la Erasmus. Piso a încercat să-i convingă pe comesenii săi că existau totuși diferențe și le-a citit o scrisoare explicativă, pe care o primise de la acesta. Vezi J. Spruyt, „En bruit d'estre bonne luteriene: Mary of Hungary (1505-58) and Religious Reform”, în *The English Historical Review*, vol. 109, No. 431 (Aprilie, 1994), p. 278-279. (În continuare se va cita prescurtat Spruyt, *Mary of Hungary*).

⁹ Johannes Henckel (1496-1539) s-a născut la Levoča. El a obținut prin mijlocirea lui Zsigmond Thurzó un beneficiu canonical la Oradea, din veniturile căruia și-a continuat studiile începute la Universitatea din Cracovia. În 1507 el a studiat filosofia la Viena, iar apoi timp de trei ani a urmat cursuri de drept la Padova și Bologna. A devenit apoi preot paroh în Levoča, iar apoi la Košice și în cele din urmă la curtea reginei Maria din Buda. În anul 1526, după moartea regelui Ludovic al II-lea, a însoțit-o pe regină la Bratislava, după care a părăsit curtea reginei pentru a redeveni preot în orașul său natal. Din anul 1528 a revenit în serviciul reginei ca sfetnic personal al acesteia. Din anul 1531, de când regina devenea regentă în Țările de Jos, a fost obligat să părăsească definitiv Curtea. Motivul a fost acuzația că ar fi fost prieten cu Melanchton sau că ar fi fost pro-luteranist. Vezi Zsigmond Jakó, *Philobiblon transilvan*, București, 1977 (în continuare se va cita prescurtat Jakó, *Philobiblon*), p. 62; Biethenholz, Deutscher, *Contemporaries of Erasmus*, vol. 2, p. 175-176.

¹⁰ Abia în aprilie 1530 Erasmus a primit o scrisoare de la Henckel, cuprinzând și mulțumirile scrise de regină personal, și ca semn de mulțumire aceasta îi trimitea în dar un pocal.

¹¹ Jakó, *Philobiblon*, p. 63.

Dorința reginei, de a-l avea pe Erasmus printre sfetnicii săi, a fost probabil și urmarea conflictului iscat între ea și frații săi, împăratul Carol al V-lea și regele Ferdinand I de Habsburg, datorită apropierii pe care o manifestase față de Luther și ideile lui reformatoare. Interesul reginei pentru reformismul evanghelic datează din anul 1522, când împreună cu soțul său, regele Ludovic al II-lea, erau prezenți la discuțiile purtate la Curtea de la Buda despre ideile inovatoare ale lui Luther și despre lucrările lui Erasmus. Acest cerc umanist dezbătea diverse teme umaniste la modă sau cu tendințe reformatoare. Climatul intelectual de la Buda în care se mișcau regina Maria și regele Ludovic al II-lea poate fi descris chiar și enumerând numele și orientarea membrilor Curții care aveau o pregătire umanistă. Simon Grynaeus (1494-1541), elenist și prieten al lui Melancton, a fost conducătorul școlii de gramatică de la Buda dar, datorită opoziției dominicanilor, a fost silit să plece în anul 1523 la Wittenberg¹². Conradus Cordatus (1480-1546), cu studii la Viena și Ferrara, a fost după anul 1510 capelanul Curții. Devenit preot evanghelic, el a semnat o mărturisire împotriva clerului catolic, după care a fost arestat și închis. Susținut de regină, el a fost eliberat și apoi s-a retras la Wittenberg¹³.

Viața culturală a centrului de la Buda a fost susținută de influența celor trei fii ai comitelui cămării și mecena Johannes Thurzó (1437-1508), Johannes al II-lea Thurzó (1464-1520?), episcop la Breslau (Wrocław) din 1516 până la moarte. Acesta a întreținut o corespondență cu Erasmus, dar a manifestat interes și pentru ideile lui Luther; Stanislaus Thurzó¹⁴ a fost episcop la Olmütz (Olomouc) din anul 1497. Împreună cu fratele său au poposit frecvent la Buda. Cel de-al treilea frate, Alexius, a fost un om de litere. Secretar regal din anul 1515 și tezaurar al lui Ludovic al II-lea din anul 1522, el a corespondat cu Erasmus¹⁵. Participant al cercului umanist era și Stephanus Brodericus, care în anul 1527 a publicat o lucrare despre bătălia de la Mohács. Un alt membru era Gaspar Ursinus Velius, care a fost profesor de retorică la Viena și a stat o perioadă la Buda¹⁶. Johann Henckel studiasse la Padova și la Bologna și i-a fost succesor lui Cordatus la funcția de capelan al Curții. După ce a plecat de la Buda s-a stabilit în Silezia, continuând corespondența cu Erasmus¹⁷.

În anul 1526 Maria îi ceruse capelanului Thomas Stolzer să pună pe note muzicale traducerea în limba germană făcută de Luther a Psalmului 37. Aflând de simpatia reginei pentru mișcarea reformatoare, Luther i-a dedicat

¹² Spruyt, *Mary of Hungary*, p. 280; Biethenholz, Deutscher, *Contemporaries of Erasmus*, vol. 2, p. 142.

¹³ Spruyt, *Mary of Hungary*, p. 280.

¹⁴ Nu se cunoaște anul nașterii. A murit în anul 1540.

¹⁵ Biethenholz, Deutscher, *Contemporaries of Erasmus*, p. 322-323.

¹⁶ Spruyt, *Mary of Hungary*, p. 281.

¹⁷ *Ibidem*, p. 281.

patru Psalmi (37, 62, 84 și 103), iar comentariile la Psalmi i le-a închinat ca o consolare pentru pierderea soțului. La reproșurile care i-au fost făcute de către frații săi, regina Maria se disculpa informându-i printr-o scrisoare din 1 mai 1528 că ar fi apelat la un pastor luteran împotriva unui anabaptist care sosise în Ungaria și predica împotriva sacramentelor Botezului și Euharistiei. Totuși, regele Ferdinand insista amintindu-i că datoria ei era de a proteja și menține credința și nu de a discuta despre ea. Nu putea să-i aprobe citirea cărților lui Luther și pentru a o convinge că are dreptate i-a trimis o copie a Noului Testament tradus de acesta și o listă conținând răstălmăcirile pe care le practica reformatorul¹⁸. Drept răspuns regina Maria i-a cerut pastorului luteran care fusese atașat Curții de la Buda să plece. Se presupune că acest pastor ar fi fost Henckel, deși el fusese recomandat tocmai de persoane din anturajul lui Ferdinand, ceea ce ar infirma vederile luterane ale acestuia.

Cu toate acestea Henckel a încercat să-l apropie pe Erasmus de curtea reginei. Într-o scrisoare din 7 martie 1526, Erasmus i-a prezentat lui Henckel o expunere detaliată a situației Bisericii și o listă cu cele mai potrivite măsuri reformatoare și moderate pentru reabilitarea ei. În concepția lui Erasmus Biserica și societatea sufereau de o boală care cerea un anumit tratament, dar care nu solicita distrugerea vechilor scrieri, ci doar corectarea lor. Probabil și Henckel era adeptul unui astfel de reformism, de pe pozițiile căruia va fi influențat atitudinea pioasei regine. În ce privește eventualele simpatii luterane, acestea se datorau, printre altele, și faptului că unii dintre prietenii săi au căpătat pe parcurs astfel de orientări.

Sosiți la Augsburg, în iunie 1530, deși erau cunoscute intențiile reginei de a-l apropia pe Erasmus, circulau zvonuri în rândul taberei luterane că regina, o femeie foarte credincioasă, îi va ajuta să îndulcească atitudinea principilor față de ei. Henckel le scria teologilor evanghelici că regina Maria era o femeie cu abilități deosebite, că stăpânea foarte bine limba latină, căci citea Biblia în această limbă, carte de care nu se dezlipea nici când mergea la vânătoare. Curând însă frații săi i-au cerut să renunțe la erezia lui Luther și mai ales au sporit insistența lor după moartea Margaretei de Austria, bunica lor pe linie paternă, în decembrie 1530, când au pregătit-o pe regina Maria să preia guvernarea celor 17 provincii ale olandezilor cu titlul de regentă. Regina a păstrat această funcție până în anul 1555, când s-a retras în Castilia. Locul său a fost preluat de Emmanuel Filibert, duce de Savoia.

Așadar, după îndepărtarea lui Henckel, din vara anului 1530, misiunea de a-l convinge pe marele umanist să accepte invitația de a se stabili la curtea reginei i-a fost transferată lui Nicolaus Olahus. La începutul lunii iunie a acelui an, Nicolaus Olahus se afla la Augsburg, însoțind-o pe regina Maria la lucrările

¹⁸ *Ibidem*, p. 283.

Dietei. Carol al V-lea, după ce fusese încoronat ca împărat de către papă la Bologna, a convocat o dietă la Augsburg cu scopul de a rezolva problemele religioase din Germania și de a lansa o nouă cruciadă împotriva otomanilor. Din prima scrisoare păstrată care i-a fost destinată lui Erasmus, fiind scrisă din Augsburg la 1 iulie 1530, Nicolaus Olahus își declara speranța că acesta va sosi cât mai repede la locul de desfășurare al Dietei și că se va implica în dezbaterile privind reforma religioasă din Germania¹⁹. Invitația lui a rămas fără consecință, întrucât Erasmus, chiar dacă i-a răspuns lui Olahus, a omis să-l lămurească dacă va veni sau nu. El și-a declarat mai mult nemulțumirea pentru faptul că regina Maria și fostul ei secretar, Henckel, nu îi răspunseseră la scrisori²⁰. La solicitarea fraților ei, regina Maria a încercat să îl convingă pe Erasmus să se întoarcă în Țările de Jos, la Curte, și să contribuie la rezolvarea problemelor legate de Reformă în favoarea puterii politice. El trebuia să devină purtătorul de cuvânt al puterii împotriva celor care vedeau dezmembrarea Bisericii drept singura cale de rezolvare a acestor diferende.

Legăturile dintre Erasmus și frații reginei datau dinainte de anul 1530. Umanistul olandez a fost pentru o perioadă scurtă consilier politic al lui Carol al V-lea. El a scris pentru viitorul împărat, în anul 1516, *Institutio Principis Christiani*, iar în anul 1522 i-a dedicat *Paraphrasis in Evangelium Matthaei* cu intenția de a-l determina să renunțe la politica sa belicoasă²¹. Când Olahus a fost însărcinat cu această misiune, el nu a fost singurul care se străduia să-l atragă pe Erasmus în cercul Habsburgilor. El trebuia să fie susținut de ministrul împăratului Carol al V-lea, Jean Carondelet (1469-1545), prin secretarul acestuia Jean de Langhe²² și mai târziu și de către Nicolaus Grudius (1503-1570)²³, care a fost secretar al împăratului în perioada 1532-1535. Un alt nume pomenit de Olahus, care putea să-l ajute, a fost un anume Granuellanus, care lucra în cancelaria împăratului după cum reiese din scrisoare²⁴.

Olahus i-a cerut lui Erasmus să vină chiar la Augsburg pentru a participa la dezbaterile Dietei, repetând mereu cât de importantă putea fi

¹⁹ Ipolyi, *Levelezése*, p. 69-70; Albu, *Corespondență*, p. 90-92.

²⁰ Ipolyi, *Levelezése*, p. 70; Albu, *Corespondență*, p. 92.

²¹ Jan Sperna Weiland, Willem Frighoff, *Erasmus of Rotterdam: the Man and the Scholar*, Rotterdam, 1998, p. 15. (În continuare se va cita prescurtat Weiland, Frighoff, *Erasmus*).

²² Biethenholz, Deutscher, *Contemporaries of Erasmus*, vol. II, p. 291. Jean de Langhe este pomenit de Olahus, în scrisoarea pe care i-a trimis-o lui Erasmus în 29 martie 1533, ca *Langius*; vezi Ipolyi, *Levelezése*, p. 328; Albu, *Corespondență*, p. 121.

²³ În corespondența lui Olahus s-au păstrat două scrisori ale lui Nicolaus Grudius către umanistul transilvan, prin care își declara dorința de a se face folositor și de a-l ajuta pe Olahus în misiunea sa și îl ruga să-l recomande lui Erasmus. Ipolyi, *Levelezése*, p. 354, 361; Albu, *Corespondență*, p. 168-169.

²⁴ Acest personaj nu a fost identificat în alte scrisori.

prezența lui²⁵. Însă Erasmus a refuzat, temându-se că o confruntare directă cu acei reformatori radicali, dar și adversari ai săi, ar fi putut degenera în atacuri directe la adresa sa. Mărturisea că își dorea ca la vârsta sa să fie lăsat să-și trateze nevoințele trupesti și să ducă o viață liniștită, departe de atmosfera tumultuoasă de la Curte. Experiența neplăcută pe care o avusese cu câțiva prieteni care se transformaseră în inamici îl determina să fie mai atent și să definească secolul în care trăia ca „un secol în care credința, caritatea și umanitatea nu numai că îngheață dar se pare că sunt definitiv omorâte și îngropate”²⁶. Totuși nu-și pierdea speranța, și așteptările lui se îndreptau spre noua generație, care ar fi putut deveni „râvnita generație de aur a muritorilor”²⁷.

Insistențele lui Olahus păreau că vor da roade după o scrisoare pe care i-a trimis-o în februarie 1532. Olahus a făcut apel la abilitățile sale retorice și la un set de argumente, unele dintre ele sentimentale, altele pragmatice, cum ar fi regretul patriei sale de a nu se bucura de prezența lui sau invocarea binefacerilor izvorâte din proximitatea curții reginei²⁸. Departe de adevărații prieteni, așa cum se considera Olahus, în condițiile unor acute lipsuri financiare și bolnav, departe așadar de toți cei care puteau și doreau să-l ajute, Erasmus nu putea să le refuze rugămintea. Regina Maria spera să-l aibă la curtea sa, iar Olahus îi garanta că nu existau nici un fel de piedici și că dominicanii sau franciscanii nu vor îndrăzni să-i facă rău prin „limbuția” lor. I se făgăduia lui Erasmus că va avea libertatea de a alege locul unde va vrea să locuiască, fie la Curte fie altundeva, deși i se sugera că lângă regină va fi mai în siguranță, va putea să scrie și va putea totodată susține interesele creștinătății, se va bucura de pensia din partea reginei și de alte avantaje cum ar fi vinul burgund sau vinul unguresc. Olahus îl mai asigura că va interveni pe lângă frații reginei în favoarea întoarcerii lui în țară. În acest sens, îl anunța că le scrisese lui Jean de Langhe, lui Granuellanus prin intermediul lui Panormitanus, sau al lui Nicolaus Grudius, care fiind membri ai cancelariei imperiale puteau interveni pe lângă împărat. Olahus îi mărturisea într-una dintre scrisorile sale că avea un anume plan și anume să o convingă pe regină ca el să nu fie rechemat fără știrea împăratului. El a încercat să o persuadeze pe regină să apeleze la ajutorul fratelui său, împăratul Carol al V-lea, pentru a-i da de înțeles că dacă acesta ar

²⁵ Scrisoarea din 1 iulie 1530, vezi Ipoly, *Levelezése*, p. 69; Albu, *Corespondență*, p. 90.

²⁶ Scrisoarea din 9 octombrie 1530, *Quod hoc saeculo... fides, charitas et humanitas non modo friget verum etiam prorsus exstincta sepultaque videtur*, Ipolyi, *Levelezése*, p. 89-90; Albu, *Corespondență*, p. 94.

²⁷ Ipolyi, *Levelezése*, p. 89-90; Albu, *Corespondență*, p. 94.

²⁸ Scrisoarea din 12 februarie 1532, vezi Ipolyi, *Levelezése*, p. 196-197; Albu, *Corespondență*, p. 103.

vrea, ar putea să-l convingă pe Erasmus să se întoarcă. De asemenea, trebuia să se înțeleagă că toate demersurile ar pleca din cancelaria acestuia²⁹.

Erasmus însă, știind de ce principii îi doreau întoarcerea în Țările de Jos atât de tare, își permitea să le facă reproșuri pe care i le-a înșirat lui Olahus într-o scrisoare de răspuns nu mai puțin abilă. Se plângea că pensia care îi fusese promisă de către împărat nu-i parvenise decât un an și jumătate după ce părăsise țara. Deși îi scrisese de două ori împăratului în Spania, nu primise nici un răspuns din partea acestuia. În legătură cu plecarea sa, recunoștea că subvenția din fondurile de la Courtrai îi fusese suspendată de Petrus Barbirius, decanul din Tournai, care îi fusese chiar prieten³⁰. A descris după aceea atmosfera generală de ostilitate pe care o simțea din diferite direcții. La Louvain toată elita îi era potrivnică în afară de Conradus Goclenius, iar în Brabant, unde dominau călugării, pe care îi caracteriza „acest soi de oameni cum nu se poate mai prost și mai crud”³¹, nu avea nici un prieten. Singurul loc unde avea prieteni era în Anglia. În Franța de exemplu, profesorii de la Sorbona îi erau potrivnici, iar la Paris apăruse o fițuică semnată de Iulius Caesar Scaliger în care îi erau criticate lucrările. După stil îl recunoscuse ca autor pe Aleander, arhiepiscopul de Brundisi. În concluzie, Erasmus se întreba cum ar fi putut regina să-i aducă la ascultare pe călugării dominicani din Brabant dacă împăratul Carol al V-lea nu reușise acest lucru în Spania. Prevăzător, Erasmus cerea anumite garanții împotriva celor care îl invidiau și îi doreau răul. El cerea o scrisoare către el din partea reginei sau a cancelarului său prin care să fie rechemat, să i se trimită bani de drum, fie din pensia pe care nu o mai primise de 10 ani, fie sub formă de dar din partea reginei. Dezamăgit de atâtea promisiuni neîndeplinite, el adăuga la sfârșitul scrisorii că atunci când a trebuit să scrie *De vidua christiana* a primit șase scrisori pe această temă, iar după ce a trimis manuscrisele nu a mai primit nici un semn de viață³².

Olahus s-a străduit să-i îndeplinească toate cerințele. În scrisorile sale el îi relata cu amănunte și cu răbdare demersurile pe care personal sau prin intermediul altor persoane de încredere și influente le făcea în favoarea îndeplinirii condițiilor impuse. Insista să amintescă că tot ceea ce se făcea pentru întoarcerea lui Erasmus se datora virtuților marelui umanist și presiunilor sale permanente pe lângă regină pentru a-l chema și a interveni pe lângă fratele ei, împăratul Carol al V-lea³³. Olahus a mai aflat că de fapt pensia

²⁹ Scrisoarea din 29 martie 1533. *Verum ut dixi pro tuo et honestiore et securiore reditu voluit ex causa praemissa ne ignorante caesare revocareris*, Ipolyi, *Levelezése*, p. 329; Albu, *Correspondență*, p. 122.

³⁰ Scrisoarea din 27 februarie 1532, vezi Ipolyi, *Levelezése*, p. 200-202, sau Albu, *Correspondență*, p. 105-108.

³¹ Ipolyi, *Levelezése*, p. 201.

³² *Ibidem*, p. 202, sau Albu, *Correspondență*, p. 108.

³³ Scrisoarea din 19 aprilie 1533, vezi Ipolyi, *Levelezése*, p. 349, sau Albu, *Correspondență*, p. 122.

pe care împăratul i-a promis-o lui Erasmus și pe care bunica împăratului, Margareta, care era regentă la vremea respectivă în Țările de Jos, trebuia să o plătească, nu i-a fost trimisă din cauza absenței lui. Erasmus a acceptat această motivație, recunoscând că nu a plecat ca un exilat, ci de bună voie și că de fapt pensia îi era dată pentru a fi împiedicat să se alăture altui principe. Regele Franței, de exemplu, l-a chemat pentru a-i oferi prepozitura de la Tongren (Tongres, Belgia), cu venit mare, dar l-a refuzat pentru a se dedica studiului și scrisului³⁴. Mai recunoștea că a plecat din țară când a auzit că împăratul ar fi dorit să-i încredințeze problema luterană, tocmai pentru că era suspectat că i-ar fi simpatizat pe luterani³⁵.

În iunie 1533, Olahus îl anunța bucuros pe Erasmus că încheiase toate pregătirile, făcuse rost de bani pentru drum, pentru pensie, de locuință și toți îl așteptau³⁶. Erasmus s-a pregătit de plecare, dar așteptând imbarcarea pe o corabie, vremea s-a înrăutățit și după aceea s-a îmbolnăvit din cauza frigului și a vinului burgund, rău la gust, care îi pricinuia dureri la stomac³⁷. Când se credea că existau toate șansele de a se întoarce, la începutul anului 1534, Erasmus l-a informat pe Olahus că se simțea tot mai rău și că se pregătea de sfârșit. Și-a întocmit testamentul și a publicat tratatul depre pregătirea pentru moarte³⁸.

În iunie 1534, când corespondența dintre ei s-a întrerupt, Erasmus nu se hotărâse încă, deși Olahus insista să-l convingă de un viitor mai confortabil în patria sa și să-i îndulcească amărăciunile pricinuite de alții. Era deja bolnav și pesimist, așa încât îi scria lui Olahus în greacă, parcă tainic, că prietenii de departe nu pot fi prieteni³⁹. Această modificare reprezintă o schimbare radicală față de începutul corespondenței dintre cei doi, când tot Erasmus declarase că cine se aseamănă se potrivește⁴⁰ și că în numele lui Olahus sunt cuprinse toate binefacerile prieteniei⁴¹ și era bucuros să-l aibă ca prieten. Erasmus renunțase să mai creadă într-un viitor mai bun. Știa că Olahus dorea să se întoarcă în Ungaria, că numai acolo acesta își va găsi fericirea, iar în ce-l privea fie că se întorcea fie că nu, era tot o pierdere de timp. Ultima scrisoare trimisă de

³⁴ *Magni proventuo summeque dignitatis*, Ipolyi, *Levelezése*, p. 351; Albu, *Corespondență*, p. 124.

³⁵ Ipolyi, *Levelezése*, p. 352; Albu, *Corespondență*, p. 124-125.

³⁶ Scrisoarea din 21 iunie 1533 (*Principes et omnes boni te esse velint*), vezi Ipolyi, *Levelezése*, p. 381, sau Albu, *Corespondență*, p. 127.

³⁷ Scrisoarea din 23 august 1533, *Potissima languoris causa fuit vinum Burgundiacum quod missum est nauseabundum, et stomacho meo inimicum. Nunc curabitur mitius*, Ipolyi, *Levelezése*, p. 399; Albu, *Corespondență*, p. 129.

³⁸ Ipolyi, *Levelezése*, p. 449; Albu, *Corespondență*, p. 131.

³⁹ Scrisoarea din 22 aprilie 1534, Πηλου φίλοι ναίειτες οὐχ εἰς τιν φίλοι, Ipolyi, *Levelezése*, p. 492; Albu, *Corespondență*, p. 136.

⁴⁰ Ipolyi, *Levelezése*, p. 90; Albu, *Corespondență*, p. 95.

⁴¹ Ipolyi, *Levelezése*, p. 196-197; Albu, *Corespondență*, p. 102.

Olahus înfățișează un corespondent dezamăgit de insuccesul său și de pesimismul prietenului său. Nu mai știa cum ar fi putut să-l scoată din această stare, din acea frică cum o numea el. Deși îi scria că de prietenia lui nu se va căi, că nu va schima acea prietenie pentru nici o comoară, Erasmus a rămas în continuare nesigur. În anul 1536, pe 12 iulie, Erasmus a murit, iar Olahus nu a mai rămas mult timp în Țările de Jos, întorcându-se în Ungaria.

Subiectele corespondenței dintre cei doi nu s-au limitat doar la încercarea de a-l persuadea pe Erasmus să se întoarcă în Țările de Jos, ori la explicațiile acestuia cu privire la piedicile multiple care îl țineau departe, ori la prietenia care îi lega pe cei doi. Una dintre temele întâlnite mai ales în scrisorile lui Olahus era problema Ungariei. Olahus îl informa pe Erasmus despre încercările militare ale Habsburgilor de a-i îndepărta pe otomani din Ungaria. Îl făcea părtaș la frământările sale, îl ținea la curent cu toate evenimentele care aveau loc în această zonă. Un alt subiect asupra căruia a insistat mai mult Erasmus a fost cel privitor la divorțul iar apoi recăsătorirea regelui Henric al VIII-lea⁴².

Destul de des a fost pomenit numele lui Levinius, un protejat al lui Erasmus, pe care Olahus era rugat să-l ajute. Se pare că Olahus a încercat să-l susțină, luându-l ca secretar și supervizându-i studiile. Interesat mai mult de un mariaj decât de viața austeră pe care o ducea Olahus, acesta s-a îndrăgostit de o tânără săracă și l-a părăsit⁴³. Olahus i-a împărtășit cu lux de amănunte lui Erasmus despre „dezertarea” lui Levinius, și îngrijorările sale cu privire la viitorul precar al tânărului, care nu așteptase suficient la curtea reginei Maria ivirea unei moștenitoare cu o zestre mai frumoasă. Un alt tânăr pe care Erasmus l-a prezentat lui Olahus a fost Viglius Schwichemius, care era doctor în drept având și veleități literare⁴⁴. Și de acesta se pare că Olahus s-a ocupat.

Prezența lui Erasmus la curtea reginei Maria nu ar fi fost întâmplătoare. Acesta ar fi trebuit să întărească partida regentei în încercările sale a-și întări poziția în guvernarea Țărilor de Jos. Patronajul și controlarea unor rețele de influență îi permiteau reginei să-și demonstreze abilitatea de a guverna printr-un sistem clar și ghidată de oameni cu experiență⁴⁵. Erasmus nu a văzut însă în invitația Mariei singura șansă de a-și asigura un anumit confort domestic, care să-i permită tratarea bolii și continuarea preocupărilor sale. A existat de exemplu o legătură specială cu regele Ferdinand I de Habsburg, pe care Erasmus l-a numit un adevărat prinț creștin după inimă și după pietatea

⁴² Ipolyi, *Levelezése*, p. 475, 491; Albu, *Corespondență*, p. 133.

⁴³ Ipolyi, *Levelezése*, p. 224; Albu, *Corespondență*, p. 112.

⁴⁴ Ipolyi, *Levelezése*, p. 224; Albu, *Corespondență*, p. 112.

⁴⁵ Daniel R. Doyle, „The Sinews of Habsburg Governance in the Sixteenth Century. Mary of Hungary and Political Patronage”, în *Sixteenth Century Journal*, XXXI, 2 (2000), p. 349-353.

umanistă⁴⁶. Din perioada șederii lui Erasmus la Freiburg (1529-1535) datează două scrisori trimise de rege. Din ele rezultă că Erasmus cocheta și cu ideea de a se muta la Viena, la Curtea regelui. Regele îl desemnase pe prelatul Bernard de Clé ca intermediar între el și Erasmus. Într-una dintre scrisori, Bernard de Clé îl anunța că se luaseră toate măsurile necesare pentru a-i asigura un trai decent sau, dacă inamicii săi îl deranjau prea tare, îl invita la Viena, unde nu i-ar fi lipsit nimic⁴⁷.

Corespondența dintre Nicolaus Olahus și Erasmus din Rotterdam, atât cât s-a păstrat, dezvăluie motivele prieteniei dintre cei doi. Am putea spune că Erasmus și-a dat seama de oportunitățile acestei legături. Deși nu a negat niciodată posibilitatea reîntoarcerii în Țările de Jos, a lăsat întotdeauna să se înțeleagă că nu o va face oricum, atunci când se va hotărî. A cerut garanții și promisiuni care trebuiau acceptate direct de către regina Maria. Pe de altă parte, din scrisorile expediate lui Olahus, reiese că înțelegea nu numai avantajele proximității curții regale, ci și poverile pe care le implica. Afirma pe șleau că sănătatea lui era prea fragilă pentru a se supune vreunei slujbe regale, preferând să rămână la preocupările sale literare. Și era conștient de interesele exclusiv politice asumate de regina Maria în guvernarea Țărilor de Jos, din 1531.

În ceea ce-l privește pe Olahus, în virtutea poziției influente pe care o avea pe lângă regină, și-a folosit abilitățile literare pentru a-i destrăma neîncrederea și a-l convinge pe Erasmus să revină în Țările de Jos. Erasmus la rândul lui a înțeles avantajele pe care le putea aduce prietenia cu Olahus, cu cineva care era chiar secretarul și sfătuitoarea reginei⁴⁸. Deși nu a reușit în demersul său, această încercare i-a adus lui Olahus onoarea de a putea deveni un apropiat al marelui umanist. Din corespondența lui cu alți umaniști, prieteni ai lui Erasmus, reiese faptul că Olahus insistase să fie recomandat. Se știa că a fi acceptat în cercul prietenilor lui Erasmus echivala cu o confirmare a recunoașterii erudiției și a talentului noului venit. Respectul și admirația sinceră a lui Olahus pentru Erasmus sunt evidente în corespondența sa. Fiecare rugămintă trimisă de Erasmus, fie că era personală, fie în interesul vreunui protejat al său, au fost împlinite de către umanistul de origine română.

⁴⁶ Weiland, Frighoff, *Erasmus*, p. 16.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 23.

⁴⁸ Scrisoarea din 9 octombrie 1530 (*qui tam candidum habeam amicum apud prepotentem dominam*), vezi Ipolyi, *Levelezése*, p. 89, sau Albu, *Corespondență*, p. 95.